

MEDITACIÓ SOBRE LA POBRESA AL MÓN D'AVUI

LLUÍS FONT I ESPINÓS

Universitat Ramon Llull

En una conferència recent, el professor i exconseller Antoni Castells analitzà l'impacte que ha tingut en les polítiques públiques la progressiva hegemonia d'un paradigma neoliberal, fill de l'Escola de Chicago de Friedman i de les idees de Hayek i de Von Mises. Les victòries de Reagan als Estats Units i de Thatcher al Regne Unit consagraren aquest tomb de perspectiva en l'organització social i en l'economia. El seu lideratge fou una esmena a la totalitat de la teoria *keynesiana*. Això produí, afirmà el professor, un increment sostingut de les desigualtats i, en conseqüència, una major pobresa. Davant aquesta situació, la seva proposta rau a promoure un nou contracte social a favor de l'equitat, i a adaptar la fiscalitat de cada país als recursos que calguin per generar oportunitats per a tothom al llarg de la vida. Aquest és el punt de partida de la meva intervenció, d'avui. Miraré d'apuntar l'estat de la qüestió, abans d'entrar a descriure estratègies i mesures a adoptar per fer front a la pobresa en el nostre món.

El candidat liberal·libertari a la presidència d'Argentina Javier Milei, un autèntic fenomen a les xarxes socials del seu país i, fins i tot, a escala global, és un exponent clar d'aquest nou paradigma. Considera que la justícia social és un robatori, en la mesura que pren diners a uns, per la

via impositiva, per transferir-los directament a d'altres o finançar-ne els serveis bàsics; i que això conculca el principi d'igualtat davant de la llei. Qui és l'Estat, pregunta, per decidir què se'n fa dels recursos econòmics generats legalment per un particular? Amb el benentès, afegeix, que tot desig es converteix en necessitat i, aquesta, en un dret que cal finançar. Aquests plantejaments reflecteixen un darwinisme social, ben allunyat del que a Europa ha pres el nom d'Estat del benestar. D'aquí, també, la crítica furibunda de Milei al Sant Pare, argentí com ell i paladí del pensament social cristià, a qui ha titllat de comunista. D'altra banda, resulta sorprenent la connexió de molts sectors juvenils amb unes idees així.

Ferran Sàez, al llibre *Populisme*, analitza a fons una realitat que neix a l'Argentina amb el lideratge de Perón i té la seva continuïtat arreu del món. No és casual l'aparició del personatge Milei al país llatinoamericà, en concurrència amb un candidat *peronista*. La contraposició entre la *casta* i el poble és el tema recurrent, promogut per aquells que volen crear una mena de comunió espiritual entre el líder i la gent, més enllà dels partits convencionals i les institucions socials. Resulta paradoxal comprovar que el discurs antielitista el protagonitzen personatges sorgits de les elits econòmiques i culturals, en una mena de metamorfosi kafkiana. Vegeu el cas de Trump, Johnson o Berlusconi. Per triomfar, han sabut emprar un llenguatge entenedor, dicotòmic i amb una forta càrrega emotiva, que apel·la a les pors col·lectives i ofereix solucions simples a problemes complexos. Parafraçant el *Manifest comunista* (1848), si hi ha un fantasma avui que recorre el món, és el populisme en les seves múltiples versions.

A propòsit de tot plegat resulta pertinent la lectura del breu text d'Adorno *Aspectes de la nova extrema dreta*, transcripció d'una conferència dictada a la Universitat de Viena l'any 1967. Reflexiona sobre el ressorgiment del na-

zisme, arran de l'emergència a Alemanya, efímera sortosament, d'un grup d'aquesta ideologia. De tot el contingut n'extrec dues reflexions de caràcter general. La primera és que cal analitzar amb deteniment els interessos i els objectius reals de la *far-right* que, sovint, no són els que consten als programes electorals. Apel·lant a principis i valors universals, com la llibertat i la democràcia, aquests grups emmascaren propòsits ben diferents, com ara un individualisme abocat a la llei del més fort que desempara els febles. La segona reflexió fa referència a les premisses socials d'aquests postulats, és a dir, la constatació que parteixen de problemes reals per sobredimensionar-los i fer-ne demagògia al servei dels seus interessos. Un d'aquests problemes, ara i aquí, és el tema de la immigració.

El nou contracte social que defensa el professor Castells ha de saber harmonitzar justícia i llibertat, igualtat i diversitat. Manuel Cruz, a *Hacerse cargo*, presenta la problemàtica amb un joc de paraules. Diu: l'antònim d'*igualtat* és *des-igualtat*, i el de *diversitat*, *homogeneïtat*. En termes de l'ètica *aristotèlica*, entre dos extrems oposats i igualment dolents, és a dir, d'una banda, confondre la igualtat amb l'homogeneïtat, i de l'altra, acceptar la desigualtat com a preu inexorable de la diferència, Cruz proposa l'equitat com a punt d'equilibri. L'equitat promou la igualtat d'oportunitats i, alhora, suposa el reconeixement de la singularitat de cadascú i dona peu a la diversitat. El paradigma social neoliberal assumeix la desigualtat com a peatge inevitable de la llibertat; certes teories de l'emancipació, d'arrel col·lectivista, propugnen *de facto* la uniformitat social com a única via per accedir a la igualtat real. Uns i altres, als antípodes, volen donar resposta al dilema decantant-se per un dels extrems i generant nous desafiaments, sense resoldre el problema de base.

Al seu llibre *La penúltima bondat*, Esquirol parla de la fraternitat. Dels tres principis de la Revolució Francesa,

aquest és el fonamental des de la seva perspectiva. Sense fraternitat, no hi hauria ni igualtat ni llibertat. Suposa el reconeixement de l'altre com a ésser igual en drets i diferent d'un mateix, d'acord amb la filosofia humanista i personalista. La relació interpersonal, el *jo i el tu* de Buber, crea uns vincles entre les persones que, des del coneixement profund de la pròpia realitat, les relliga i les aboca a comprometre's amb el món. Mounier en diu, d'aquesta matriu inspiradora, el *personalisme comunitari*. Equitat i fraternitat constitueixen dues cares de la mateixa moneda. La prova del cotó de la política, avui, hauria de ser aquesta: la mesura que es vol implementar, en qualsevol àmbit de l'activitat pública reforça l'equitat, està en línia amb la fraternitat? Crea oportunitats? Directament o indirecta, contribueix a reduir la pobresa? La resposta no es pot basar en simples pressupòsits de manual, en unes ulleres apriorístiques que distorsionen la visió de la realitat per cenyir-se a unes premisses estàndard.

Dos premis Nobel d'Economia, Banerjee i Duffo, en el llibre *Repensar la pobresa*, reflexionen a bastament sobre la pobresa al món i proposen mesures per donar-hi resposta. Formulen tres principis generals. En primer lloc, la convicció que cal fonamentar l'acció a emprendre en evidències, no en ocurrencies filantròpiques. Existeix un corpus de coneixements disponible, a partir de l'anàlisi de les experiències desenvolupades en països d'arreu del món, algunes d'exitoses i d'altres no. Cal rigor científic: acceptar el veredict de les dades, i cal també saber interpretar els encerts d'acord amb un context, abans de transformar-los en iniciatives i projectes per implementar en realitats diferents. En segon lloc, la constatació del fracàs de moltes polítiques a causa de les tres *i*: ideologia, ignorància i inèrcia. Apel·lar a la ideologia dona seguretat; deixar-se endur per les percepcions o els estats d'ànim és fàcil; aplicar una lògica burocràtica o políticament correcta estalvia problemes a curt termini, però no contribueix a resoldre el problema

en qüestió. En tercer lloc: recordar que els detalls compten, que l'acumulació de petits passos en la direcció correcta és el millor camí per transformar positivament la realitat.

Al llibre parlen del paper de la política i del pes de les mentalitats existents en la lluita contra les desigualtats. Afirmen que no sempre cal un canvi radical de les institucions d'un territori per avançar en l'erradicació de la pobresa de la seva gent. Ans al contrari, hom ha de saber aprofitar qualsevol escletxa que es presenti, qualsevol marge que ofereixi la conjuntura per tirar endavant iniciatives concretes al servei del benestar de les persones. Tot i que, a vegades, les millors intencions produeixen polítiques molt dolentes perquè s'ha mal interpretat el problema real. Insisteixen en una idea: la pèrdua de l'esperança i la sensació que no hi ha res a fer dificulta el desenvolupament del potencial humà i intel·lectual que es podria posar en joc. El curt termini i la satisfacció immediata pesen molt, però són, precisament, l'optimisme i l'esperança els que marquen la diferència entre fracassar o reeixir. Això no suposa una actitud naïf per part de ningú, sinó el convenciment que no hi ha un determinisme atàvic que condemni amplis sectors de la població a la indigència extrema i crònica.

En l'àmbit de l'ensenyament, es tracta de garantir que tots els infants tinguin l'oportunitat de desenvolupar les seves capacitats, creant escoles assequibles per a tothom arreu del territori. El currículum s'ha de centrar a conrear les habilitats bàsiques, fent possible que tots els alumnes aprenguin al seu propi ritme. D'això se'n diu l'*educació inclusiva*, i suposa una nova perspectiva en relació amb el model tradicional d'aprenentatge. Amb el benentès que, sense un canvi en la pedagogia i en les expectatives que els mestres i la mateixa administració educativa projecten sobre els infants, incrementar els recursos disponibles no ajudarà gaire a millorar la situació. En definitiva, el paper de l'escola és fonamental per trencar el cercle viciós de la pobresa. En

el camp de la salut cal apostar per les cures preventives i, alhora, regular la qualitat dels tractaments i garantir-ne l'eficiència. Això suposa un bon funcionament dels serveis públics i una capacitat per facilitar-ne l'accés i eliminar la burocràcia. I sobretot invertir recursos en accions d'eficàcia acreditada, com ara: erradicar la malària, construir pous i canalitzar l'aigua potable, apostar per programes contra la desnutrició durant l'embaràs, etc.

Les conclusions de la seva recerca són cinc. En primer lloc, s'ha de prendre consciència que als pobres els manca molta de la informació imprescindible per a llur supervivència. Tanmateix, sovint creuen coses que no són certes o desenvolupen mals hàbits pensant que actuen bé, i això contribueix a accentuar els problemes existents. En segon lloc, la constatació que sobre els pobres recau la responsabilitat de massa aspectes de la vida. Quant més ric ets, més decisions encertades es prenen per tu, per part de l'Estat o d'altres instàncies socials. En tercer lloc cal reconèixer que falten mercats per als pobres, la qual cosa fa que hagin d'afrontar preus desfavorables per cobrir les seves necessitats mínimes. En quart lloc, l'evidència que els països pobres no estan condemnats al fracàs, no hi ha un determinisme en aquest sentit. Diverses experiències reals abonen aquesta idea, que és possible modificar favorablement l'*statu quo*. Finalment: les expectatives sobre el que pot fer la gent o no massa cops es converteixen en profecies autocomplertes.

A tall d'epíleg d'aquesta meditació, un esdeveniment que té Heidegger com a protagonista i que queda recollit al llibre *La pobresa*. El 27 de juny de 1945, al castell de Wildenstein, on s'han replegat el claustre i alguns estudiants de la facultat de Filosofia de la Universitat de Friburg, el distingit filòsof hi dicta una conferència. No fa ni dos mesos de la rendició del Reich alemany. Pensant en la situació del seu país i, per extensió, del món, diu: «Ser veritablement pobre significa no estar alliberat, és a dir, viure allunyat de la prò-